

**Я.А. Дроботя, канд. екон. наук, доцент
Полтавська державна аграрна академія**

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМАТИЧНИХ ТА НЕСИСТЕМАТИЧНИХ РИЗИКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті досліджено систематичні та несистематичні фінансові ризики властиві сільськогосподарським підприємствам. Систематичні фінансові ризики набули подальшої класифікації – ризики властиві підприємствам будь-якої галузі та систематичні ризики властиві лише сільськогосподарським підприємствам. Запропоновано подальший поділ систематичних фінансових ризиків властивих лише сільськогосподарським підприємствам крізь призму аналізу природних ресурсів та природних умов, подана характеристика зазначених ризиків. Досліджено особливості несистематичних фінансових ризиків притаманні сільськогосподарським підприємствам.

Ключові слова: *фінансові ризики, систематичні ризики, несистематичні ризики, сільськогосподарські підприємства, природні ресурси, природні умови.*

Постановка проблеми. Сільськогосподарські підприємства, з нашого погляду, порівняно з підприємствами інших галузей повинні будувати свою діяльність досить виважено враховуючи зовнішні фактори пов'язані із природним середовищем, оскільки дане середовище є предметом і засобом праці сільськогосподарських виробників. Саме ґрунтовний аналіз та врахування впливу навколишнього середовища на діяльність сільськогосподарських підприємств дозволяє здійснювати ефективне управління, а отже і максимізувати прибуток. Здійснюючи управління фінансовими ризиками, на нашу думку, кожен сільськогосподарський виробник повинен в першу чергу акцентувати увагу на природних чинниках та особливостях управління в умовах дії даних чинників. А тому досліджуючи питання управління фінансовими ризиками та класифікуючи їх досить важливим є врахування саме зовнішніх чинників пов'язаних із природним середовищем, що зумовлює необхідність класифікації

систематичних фінансових ризиків властивих лише сільськогосподарським виробникам з метою швидкого реагування на дані ризики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців які досліджували питання фінансових ризиків слід відзначити І.О. Бланка [3], В.В. Вітлінського, Г.У. Великоіваненка [4], Н.В. Воеводіну [5], Р.В. Пікуса [9], К. Редхеда, С. Хьюса [10]. Дослідженням систематичних та несистематичних ризиків займались І.О. Бланк [4], Р.В. Пікус [9], Н.М. Сіренко, А.С. Мінаєва аналізують механізм управління фінансовими ризиками сільськогосподарських підприємств [11]. І.Л. Дибач, О.Ю. Кіпреева досліджують питання груп ризиків залежно від їх впливу на етапи сільського господарства [6]. Однак, хоча питання пов'язане із класифікацією фінансових ризиків загалом і ризиків за джерелами виникнення і аналізується значним колом науковців, але все ж таки, на наш погляд, особливості даних ризиків в сільському господарстві є недостатньо розкритими та дослідженими.

Формулювання цілей статті. Метою статті є подання результатів дослідження щодо врахування особливостей фінансових ризиків за джерелами виникнення в сільськогосподарських підприємствах та їх класифікація враховуючи дані особливості.

Виклад основного матеріалу досліджень. Особливість сільськогосподарських підприємств порівняно з підприємствами інших галузей в тому, що внутрішні фактори та вмале їх використання повністю залежать від зовнішнього середовища, що є предметом і засобом праці. З метою врахування та мінімізації, уникнення або ж утримання ризиків їх спочатку необхідно ідентифікувати. А тому виникає необхідність у класифікації ризиків за джерелами виникнення (таблиця).

Природні чинники, що здійснюють вплив на управління в умовах сільськогосподарського підприємства можна поділити, як пропонує В.І. Мацибора, на природні ресурси та природні умови [8, с. 259]. Згідно даного поділу земля та живі організми, що є основними факторами і предметами праці, – природні ресурси [1, с. 9; 177-179; 8, с. 6-7, 25-27, 259]. Дані природні ресурси генерують у собі певні фінансові ризики, які називаються систематичними. Використання землі як предмету праці говорить про те, що рівень віддачі від вкладених коштів залежить від якості та родючості земельної ділянки, а тому при рівних затратах на посадковий матеріал, добрива, однакових управлінських рішень вихід готової продукції, а отже і прибуток різний [1, с. 9; 2, с. 130-132; 7, с. 253; 8, с. 96-98].

Класифікація основних видів фінансових ризиків сільськогосподарських підприємств за джерелами виникнення

		Систематичні ризики	Несистематичні ризики
Систематичні ризики властиві лише сільськогосподарським підприємствам	Ризики пов'язані із природними ресурсами	Використання землі як предмету праці	Ризик зниження фінансової стійкості
			Ризик неплатоспроможності
		Використання живих організмів як засобів і предметів праці	Інвестиційний ризик
	Ризики пов'язані із природними умовами	Розсосередженість діяльності в просторі	Структурний ризик
		Сезонність виробничого процесу	Інноваційний ризик
		Агротехнічні строки	Депозитний ризик
		Довготривалість виробництва	Кредитний ризик
		Стихійні лиха	
		Залежність зберігання запасів від природних процесів, що відбуваються із запасами, які є живими організмами	
		Потреба у складських приміщеннях з різним температурним режимом	
Погодно- кліматичні умови			
Систематичні ризики властиві підприємствам будь-якої галузі	Відсотковий ризик		
	Валютний ризик		
	Ціновий ризик		
	Податковий ризик		

Джерело: [розроблено на основі 1; 2; 3, с. 21-26; 7, с. 250-256, 259; 8, с. 6-7; 25-27; 96-98; 259]

Отже, і рівень фінансового ризику сільськогосподарського виробника також залежить від якості і родючості земельної ділянки. Живі організми, що

є предметами і засобами праці під впливом багатьох зовнішніх факторів (виробництво рослинницької та тваринницької продукції визначається складними технологічними процесами та їх взаємодією з конкретним природним середовищем в певний момент часу) розвиваються за певними біологічними законами, що не мають точності прогнозування [1, с. 9; 7, с. 253; 8, с. 96-98], а тому генерують у собі ризик недоотримання або ж втрати прибутку, втрати капіталу. Отже, сільськогосподарські підприємства незалежно від обраних управлінських методів працюють в умовах невизначеності та ризику, пов'язаного із живими організмами, що є засобами і предметами праці. При чому невизначеність призводить до більших втрат ніж ризик.

Врахування природних умов під час прийняття управлінських рішень щодо фінансових ризиків є не менш важливе ніж врахування дії природних ресурсів, а тому зупинимось більш детально на них. Погодно-кліматичні умови є мінливими залежно від сезону та не є однаковими і з року в рік, що змушує сільськогосподарських виробників працювати в умовах невизначеності та ризику. Так, несприятливі погодні умови досить часто змушують аграріїв пересівати, що веде до ризику зменшення або ж втрати прибутку взагалі. В ситуації коли підприємство взяло кредит питання постає ще гостріше, оскільки під впливом даного зовнішнього ризику виникають внутрішні ризики – ризик втрати фінансової стійкості та кредитний ризик. Отже, за даної ситуації внутрішні ризики, що повністю залежать від діяльності сільськогосподарського підприємства підпорядковані дії зовнішніх ризиків пов'язаних із природним середовищем. Щоб зменшити ризик недоотримання прибутку або ж його втрати, ризик втрати капіталу внаслідок несприятливих погодно-кліматичних умов сільськогосподарські підприємства звертаються до диверсифікації своєї діяльності. Диверсифікація діяльності пов'язана також із розсосередженістю в просторі, а розсосередженість вказує на те, що ділянки мають неоднакову родючість, а це впливає на приймання рішення про виробництво, окрім того потрібно враховувати, що для збереження родючості необхідне чергування вирощування культур [1, с.11, 177-179; 2, с. 23, 287-294; 7, с. 254; 8, с. 7], що позначається на постійних змінах у політиці управління фінансовими ризиками та ускладнює процес управління поєднуючи різні культури та породи тварин [7, с.254], що генерує у собі ризик втрати капіталу, ризик реального інвестування, незбалансованої ліквідності та ризик втрати фінансової стійкості. Довготривалість виробничого процесу (виробництво триває у двох суміжних роках) та сезонність змушує сільськогосподарських

виробників заморожувати кошти в запасах і незавершеному виробництві на тривалий час [1, с. 9, 319; 2, с. 22; 7, с. 253], а це породжує можливість виникнення ризику незбалансованої ліквідності і змушує підприємства звертатись до послуг кредиторів, що збільшує ймовірність настання ризику втрати фінансової стійкості і кредитного ризику, окрім того дане заморожування може призвести до втрат внаслідок інфляційного ризику. За некваліфікованого зберігання природні особливості продукції та процеси, що відбуваються в ній, можуть зумовити значні природні втрати, погіршення посівних та харчових якостей продукції [2, с. 22; 7, с.253, 255; 8, с. 7], що в кінцевому випадку призведе до ризику втрати чи недоотримання прибутку, ризику втрати капіталу. Сезонність також змушує розширювати асортимент продукції, які мають різні робочі періоди [7, с. 253, 255], а розширення асортиментних позицій, тобто створення різних матеріалопотоків, які різняться за строками перебування у виробничому процесі, фізико-хімічними властивостями, умовами зберігання ускладнює управління [1, с. 11; 7, с. 254; 8, с. 7, 92-94], що збільшує ризик реального інвестування пов'язаний із несвоєчасним виконанням робіт, недотриманням агротехнічних строків, оскільки досить складно стежити за значним колом матеріалопотоків та створює ризик недоотримання або ж втрати прибутку. Ускладнює управління, а отже і збільшує ризик реального інвестування та ризик втрати капіталу можливість використання сільськогосподарської продукції як кінцевого продукту або ж як сировини для наступного виробничого процесу іншої продукції [7, с. 255-256]. Внаслідок можливості використання кінцевої продукції рослинництва як сировини у тваринництві виникає збільшення періоду обертання запасів [2, с. 24, 290-292; 7, с. 255-256; 8, с. 7, 92-94], а отже збільшується ймовірність виникнення ризику незбалансованої ліквідності. Управління багатономенклатурними запасами має різницю не лише за біологічними показниками, а й за грошовими [7, с. 255], що також впливає на інвестиційний ризик, ризик незбалансованої ліквідності, ризик втрати фінансової стійкості.

Висновки. Результати дослідження дали змогу визначити основні систематичні та несистематичні фінансові ризики сільськогосподарських підприємств. Зокрема виділити систематичні ризики властиві лише сільськогосподарським підприємствам, визначити особливості несистематичних ризиків в умовах діяльності сільськогосподарського підприємства. Окрім того зроблено висновок про досить значну залежність несистематичних ризиків сільськогосподарських підприємств не від рішень

конкретного підприємства, а від дії систематичних ризиків властивих сільськогосподарським підприємствам.

Бібліографічний список: 1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: [підручник] / В.Г. Андрійчук. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с. 2. Березівський П.С. Організація виробництва в аграрних формуваннях: [навч. посібник] / П.С. Березівський, Н.І. Михайлюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 560 с. 3. Бланк И.А. Управление финансовыми рисками: [учебник] / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, 2005. – 600 с. 4. Вітлінський В.В. Ризикологія в економіці та підприємстві: [монографія] / В.В. Вітлінський, Г.У. Великоіваненко. – К.: КНЕУ, 2004. – 480 с. 5. Воеводина Н.В. Управление финансовыми рисками / Н.В. Воеводина. – Владивосток: Дальневосточный государственный университет, 2001. – 92 с. 6. Дибач І.Л. / Методичні передумови управління ризиками в аграрному виробництві // І.Л. Дибач, О.Ю. Кіпрєєва // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2010. – Випуск 2. – С. 95-108. 7. Дроботя Я.А. Особливості логістики запасів в сільськогосподарських підприємствах / Я.А. Дроботя // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. – Вип. 243, Т. – 1. – С. 249–257. 8. Мацибора В.І. Економіка сільського господарства: підручник / В.І. Мацибора. – К.: Вища шк., 1994. – 415 с. 9. Пікус Р.В. Управління фінансовими ризиками: [навч. посібник] / Р.В. Пікус. – 2-ге вид., виправ. – К.: Знання, 2011. – 598 с. 10. Рэдхэд К. Управление финансовыми рисками / К. Рэдхэд, С. Хьюс. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 288 с. 11. Сіренко Н.М. Механізм управління фінансовими ризиками сільськогосподарських підприємств // Н.М. Сіренко, А.С. Мінаєва // Економічний форум. – 2015. – № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [ecfor_2015_1_29%20\(3\).pdf](#).

Я.А. Дроботя Особенности систематических и несистематических рисков сельскохозяйственных предприятий. В статье исследованы систематические и несистематические финансовые риски присущие сельскохозяйственным предприятиям. Систематические финансовые риски в дальнейшем классифицированы - риски присущие предприятиям любой отрасли и систематические риски присущие только сельскохозяйственным предприятиям. Предложена дальнейшая классификация систематических финансовых рисков присущих только сельскохозяйственным предприятиям через призму анализа природных ресурсов и природных условий, представлена характеристика указанных рисков. Исследованы

особенности несистематических финансовых рисков присущи сельскохозяйственным предприятиям.

Ключевые слова: финансовые риски, систематические риски, несистематические риски, сельскохозяйственные предприятия, природные ресурсы, природные условия.

Y.A. Drobotya Features of systematic and non-systematic risks of agricultural enterprises. The goal of article is to present results of the study of incorporate features of financial risks by source of origin, including systematic and non-systematic financial risks in agricultural enterprises and their classification considering data characteristics. Feature of agricultural enterprises compared to companies of other industries that management processes are fully subordinated to external factors, and therefore work on effective management of financial risks should be built focusing on systemic financial risks and their classification. In the article the systematic and non-systematic financial risks inherent in agricultural enterprises are investigated. A further division of systemic financial risks at the farm by systematic risks inherent in companies of any industry and systemic risks unique to agricultural enterprises are offered. Systematic risks inherent in agricultural enterprises have further classification – risks that depend on natural resources and risks that depend on environmental conditions. These risks are described in detail. It is determined which influence natural resources and environmental conditions exercise on the possibility of systematic and non-systematic risks, attention is focused on the features of management of financial risk of agricultural enterprises. The conclusion of a considerable dependence of non-systematic risk of agricultural enterprises not on a particular company’s decision, and on the effects of systematic risk inherent in the same agricultural enterprises. The research results helped to determine that the financial risk management of agricultural enterprises require constant changes in policy of management, due to natural factors. The article is very useful for farmers so long as it focuses on the specifics of systematic and non-systematic financial risks in agriculture and how to manage them.

Keywords: financial risk, systematic risk, non-systematic risk, agricultural enterprises natural resources, environmental conditions.

Стаття надійшла до редакції 08.02.2017 р